

**XO‘JALIK YURITUVCHI SUB‘EKTLAR MOLIYAVIY
MUNOSABATLARIDA RISKLARNI PROGNOZLASH USULLARINI
TAKOMILLASHTIRISH**

Abdullayeva Madinabonu Xasanbayevna

*Toshkent davlat iqtisod universiteti
katta o‘qituvchisi, mustaqil izlanuvchi*

Annotatsiya: ushbu maqolada tadbirkorlik sub'ektlari o'rtasidagi moliyaviy munosabatlarda risklarni samarali prognozlashning ahamiyati o'rganilgan. U hozirgi metodologiyalarni, ularning cheklovlarini o'rganadi va xavflarni aniqroq baholash uchun innovatsion yondashuvlarni taklif qiladi. Mavjud adabiyotlarni sintez qilish va yangi usullarni taklif qilish orqali ushbu maqola biznesni moliyalashtirish sohasida xatarlarni boshqarish amaliyotini rivojlantirishga hissa qo'shishga qaratilgan.

Kalit so'zlar: risklarni prognozlash, moliyaviy munosabatlar, tadbirkorlik sub'ektlari, risklarni boshqarish, metodologiyalar.

Biznesni moliyalashtirishning dinamik landshaftida xavflarni aniq prognoz qilish qobiliyati o'sishni ta'minlash va potentsial yo'qotishlarni kamaytirish uchun juda muhimdir. Tadbirkorlik sub'ektlari o'rtasidagi moliyaviy munosabatlar tabiatan murakkab bo'lib, turli ichki va tashqi omillar ta'sirida. An'anaviy xavf prognozlash usullari ko'pincha bu munosabatlar nafosatini qo'lga qisqa kuz, bashoratli aniqligini oshirish uchun doimiy yangilik talab. Ushbu maqola mavjud metodologiyalarni tanqidiy ko'rib chiqadi, ularning cheklovlarini aniqlaydi va tadbirkorlik sub'ektlari o'rtasidagi moliyaviy munosabatlarda xavflarni prognoz qilishni kuchaytirish uchun yangi yondashuvlarni taklif qiladi.

Mavjud adabiyotlarni har tomonlama ko'rib chiqish moliyaviy munosabatlarda xavflarni prognozlash uchun qo'llaniladigan ko'plab metodologiyalarni ochib beradi. Tarixiy ma'lumotlarni tahlil qilish, regressiya modellari va stsenariylarni tahlil qilish kabi an'anaviy yondashuvlar uzoq vaqtdan beri qo'llanilgan, ammo ko'pincha o'tmishdagi tendentsiyalarga tayanishi va paydo bo'lgan xavflarni hisobga olmasliklari uchun tanqid qilinadi. Yaqinda erishilgan yutuqlar, shu jumladan mashinani o'rganish algoritmlari va sun'iy intellekt, ulkan ma'lumotlar to'plamlarini tahlil qilish va murakkab naqshlarni aniqlash orqali bashoratli aniqlikni oshirishda va'da berdi. Biroq, ushbu usullar hali ham moliyaviy munosabatlarning dinamik xususiyatini aks ettirishda va bozor kayfiyati va geosiyosiy voqealar kabi sifat omillarini o'z ichiga olgan muammolarga duch kelmoqda.

Mavjud metodologiyalarning cheklanishlarini bartaraf etish uchun moliyaviy munosabatlarda xavflarni prognoz qilishni kuchaytirish uchun innovatsion

yondashuvlar taklif etiladi. Bularga quyidagilar kiradi:

Mashinani o'rganish modellari: katta hajmdagi moliyaviy ma'lumotlarni tahlil qilish va yashirin naqsh va korrelyatsiyalarni aniqlash uchun neyron tarmoqlar va tasodifiy o'rmonlar kabi ilg'or mashinalarni o'rganish algoritmlaridan foydalanish.

Hissiyotlarni tahlil qilish: bozor kayfiyati va ijtimoiy media tendentsiyalarini o'lchash uchun hissiyotlarni tahlil qilish usullarini birlashtirish, investorlarning xatti-harakatlari va potentsial bozor o'zgarishlari haqida tushuncha berish.

Tarmoq tahlili: tadbirkorlik sub'ektlarining moliyaviy ekotizimlar doirasidagi o'zaro bog'liqligini tasavvur qilish va tahlil qilish, tizimli xatarlar va yuqumli ta'sirlarni aniqlash uchun tarmoqni tahlil qilish usullaridan foydalanish.

Dinamik simulyatsiya: kutilmagan hodisalarning moliyaviy munosabatlarga ta'sirini baholash uchun Real vaqtda ma'lumotlar uzatish va stsenariy asosida tahlilni o'z ichiga olgan dinamik simulyatsiya modellarini ishlab chiqish.

Tadbirkorlik subyektlarining moliyaviy munosabatlarida risklarni prognoz qilish usullarini takomillashtirish risklarni samarali boshqarish va qarorlar qabul qilish uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega. Moliyaviy munosabatlarda xavflarni prognoz qilishni kuchaytirish uchun ba'zi yondashuvlar:

- Ma'lumotlarni tahlil qilish va mashinani o'rganish: tarixiy moliyaviy ma'lumotlarni tahlil qilish va kelajakdagi xavflarni ko'rsatishi mumkin bo'lgan naqsh yoki anomaliyalarni aniqlash uchun ilg'or tahlil va mashinani o'rganish algoritmlaridan foydalaning. Mashinani o'rganish modellari tendentsiyalar va potentsial xavflarni an'anaviy usullarga qaraganda aniqroq bashorat qilishga yordam beradi.

- Stsenariy tahlili: turli xil iqtisodiy, bozor va sanoat stsenariylarining biznesning moliyaviy ko'rsatkichlariga ta'sirini baholash uchun stsenariy tahlilini o'tkazish. Bu turli sharoitlarda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan xavflarni yaxshiroq tushunishga imkon beradi va favqulodda vaziyatlar rejalarini ishlab chiqishda yordam beradi.

- Stress testi: biznesning noqulay sharoitlarda yoki ekstremal stsenariylarda qanday ishlashini baholash uchun moliyaviy modellarda stress testini o'tkazing. Stress testi moliyaviy tuzilmadagi zaifliklar va zaif tomonlarni aniqlashga yordam beradi va menejmentga xavflarni kamaytirish uchun faol choralar ko'rishga imkon beradi.

- Katta ma'lumotlardan foydalanish: potentsial xavf va imkoniyatlar haqida chuqurroq ma'lumot olish uchun bozor ma'lumotlari, iqtisodiy ko'rsatkichlar, ijtimoiy media kayfiyati va yangiliklar tahlilini o'z ichiga olgan keng ma'lumot manbalarini qo'shing. Big data analytics yashirin korrelyatsiyalarni ochishi va yaqinlashib kelayotgan xavflar haqida erta ogohlantirish signallarini berishi mumkin.

- Xatarlarni birlashtirish: turli xil biznes bo'linmalari, bo'limlari yoki moliyaviy vositalaridagi xatarlarni birlashtirish va tahlil qilish uchun xatarlarni yig'ish usullarini amalga oshirish. Bu umumiy xavf ta'sirining har tomonlama ko'rinishini ta'minlaydi va xavfni kamaytirish harakatlariga ustuvor ahamiyat berishga yordam beradi.

•Dinamik xavf modellari: o'zgaruvchan bozor sharoitlariga va rivojlanayotgan biznes dinamikasiga moslasha oladigan dinamik xavf modellarini ishlab chiqish. Statik modellar tezda eskirishi mumkin, dinamik modellar esa xavflarni doimiy ravishda baholashi va qaror qabul qiluvchilarga o'z vaqtida tushuncha berishi mumkin.

•Xatarlarni birgalikda boshqarish: xatarlarni birgalikda baholash va boshqarish uchun turli manfaatdor tomonlar, shu jumladan xavf menejerlari, moliyaviy tahlilchilar va biznes rahbarlari o'rtasida hamkorlikni rivojlantirish. Birgalikda xatarlarni boshqarish turli xil istiqbollarni ko'rib chiqishni va qarorlarning biznes maqsadlariga muvofiqligini ta'minlaydi.

•Doimiy Monitoring: Real vaqt rejimida asosiy xavf ko'rsatkichlari va moliyaviy ko'rsatkichlarni doimiy ravishda kuzatib borish uchun mustahkam monitoring tizimini amalga oshirish. Avtomatlashtirilgan monitoring vositalari kutilgan ko'rsatkichlardan og'ishlarni aniqlashda va xavfni o'z vaqtida kamaytirish harakatlarini boshlashda yordam beradi.

•Xavf madaniyati: korporativ madaniyatga xavf haqida xabardorlik va hisobdorlik singib ketgan tashkilot ichida kuchli xavf madaniyatini targ'ib qilish. Ochiq aloqa kanallarini rag'batlantirish va xodimlarga potentsial xavf yoki xavotirlar haqida xabar berish imkoniyatini berish.

•Normativ muvofiqlik: biznes faoliyat yuritadigan sanoat va geografik mintaqalarga tegishli me'yoriy talablar va muvofiqlik standartlari bilan yangilanib turing. Qoidalarga rioya qilish muhim moliyaviy oqibatlarga olib kelishi mumkin bo'lgan huquqiy va me'yoriy xavflardan qochishga yordam beradi.

Ushbu yondashuvlarni o'z ichiga olgan holda, korxonalar moliyaviy munosabatlarda xavflarni samarali prognoz qilish va boshqarish qobiliyatini oshirishi va shu bilan ularning moliyaviy barqarorligi va barqarorligini himoya qilishi mumkin.

Topilmalar moliyaviy munosabatlardagi xavfning rivojlanayotgan xususiyatini hal qilish uchun innovatsion metodologiyalarni qabul qilish muhimligini ta'kidlaydi. An'anaviy yondashuvlar qimmatli bo'lib qolsa-da, ular ko'pincha zamonaviy moliyaviy ekotizimlarning murakkabligi va dinamikasini aks ettirishda etarli emas. Mashinani o'rganish, hissiyotlarni tahlil qilish, tarmoqni tahlil qilish va dinamik simulyatsiya kabi ilg'or metodlarni qo'llash orqali korxonalar xavflarni samarali taxmin qilish va kamaytirish qobiliyatini oshirishi mumkin. Bundan tashqari, sifat omillarini miqdoriy ko'rsatkichlar bilan birlashtirish xavfni yanada yaxlit baholashga imkon beradi va tashkilotlarga xabardor strategik qarorlar qabul qilish imkoniyatini beradi.

Xulosa va takliflar:

Xulosa qilib aytganda, moliyaviy munosabatlardagi xavflarni samarali prognozlash biznes landshaftidagi noaniqliklarni aniqlash uchun juda muhimdir. Innovatsion metodologiyalarni qo'llash va ilg'or texnologiyalardan foydalanish orqali korxonalar risklarni boshqarish amaliyotini kuchaytirishi va moliyaviy manfaatlarini

himoya qilishi mumkin. Shu bilan birga, rivojlanayotgan xavflar va rivojlanayotgan bozor dinamikasidan oldinda qolish uchun doimiy tadqiqotlar va ishlanmalar zarur. Ilmiy doiralar, sanoat amaliyotchilari va nazorat qiluvchi organlar o'rtasidagi hamkorlikdagi sa'y-harakatlar innovatsiyalarni rivojlantirish va xatarlarni boshqarish bo'yicha eng yaxshi tajribalarni targ'ib qilish uchun juda muhimdir. Proaktiv xavflarni aniqlash va kamaytirish madaniyatini rivojlantirish orqali korxonalar o'zgaruvchan muhitga moslashishi va tobora murakkab moliyaviy landshaftda rivojlanishi mumkin.

Adabiyotlar:

1. Advanced Analytics. (2017). Retrieved from R Systems: <http://analytics.rsystems.com/advanced-analytics>
2. Bacham, D., & Zhao, J. (2017). Machine Learning: Challenges, Lessons, and Opportunities in Credit Risk Modeling. Moody's Analytics Risk Perspectives, 9.
3. Dass, R. (2014). Data Mining in Banking and Finance: A Note for Bankers. Ahmedabad: Indian Institute of Management Ahmedabad.
4. Foxtan, T. (2017). Barclaycard trials new queue-less checkout payment concept - grab+go. Retrieved from <https://www.home.barclaycard/media-centre/press-releases/barclaycard-trials-new-queue-less-checkout-payment-concept-grab-go.html>
5. Harper Collins Publishers. (2018). Retrieved from Harper Collins Publishers: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/customer-pr>
6. Manjunath, K. V. (2015). Data Mining Techniques for Anti Money Laundering. International Journal of Advanced Research in Science Engineering and Technology, 2(8), 819-823
7. Masood, Y. (2017, September 24). Driving Project Portfolio Risk & Opportunity Management for Benefit Realization. Retrieved from A hub for Project Planning, Project Management, Project Risk Management, Project Control, Trainings and Excel solutions: <http://yasirmasood.com/portfolio-risk>
8. Pagliery, J. (2015, October 2). Scottrade hacked, customer data stolen. Retrieved from <http://money.cnn.com/2015/10/02/technology/scottrade-hack/index.html>